

महाराष्ट्र शासन
ग्रामविकास व पंचायतराज विभाग

सत्यमेव जयते

सशक्त पंचायत सतत् विकास

मुख्यमंत्री समृद्ध पंचायतराज अभियान

महिती, शिक्षण व संवाद (IEC)

मुख्यमंत्री समृद्ध पंचायतराज अभियान

पार्श्वभूमी

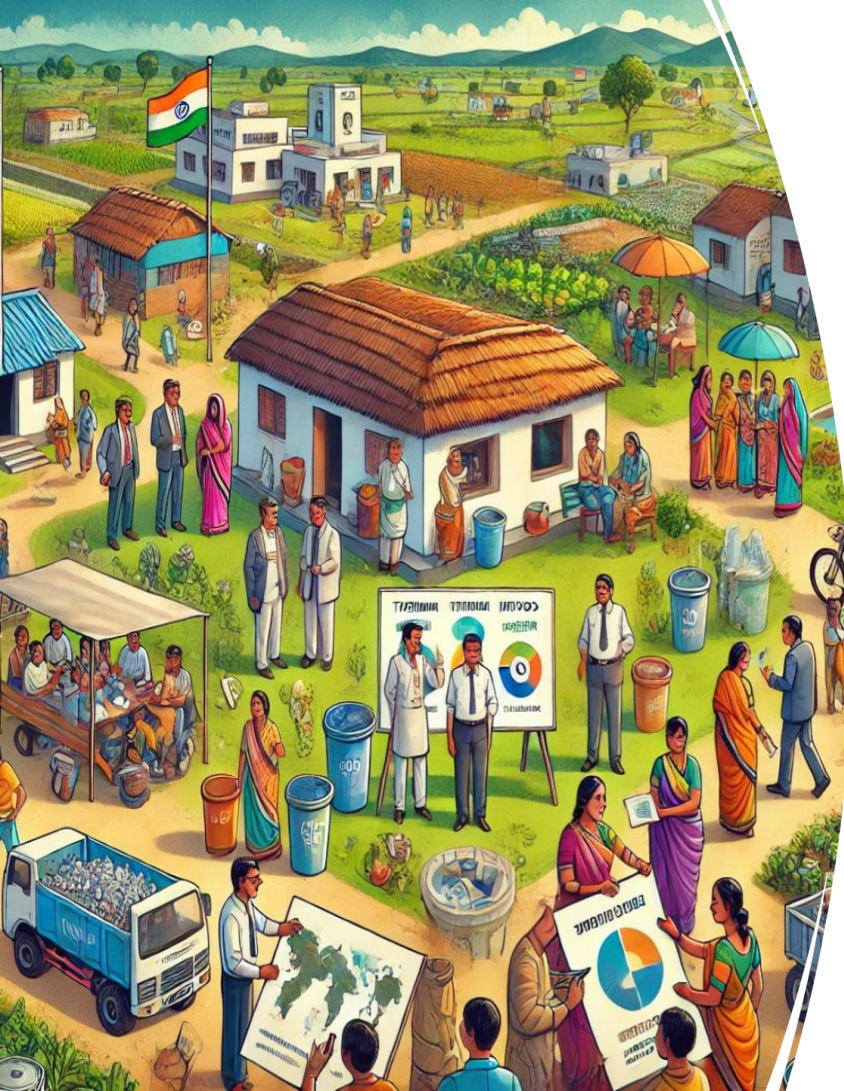
- महाराष्ट्राच्या विकासामध्ये पंचायत राज संस्थांचे मोलाचे योगदान.
- त्रिस्तरीय पंचायत राज संस्थांमार्फत ग्रामीण भागाचा सर्वांगीण विकास.
- राज्यातील बहुतांश विकास योजना पंचायत राज संस्थांमार्फत राबवल्या जातात.
- ग्रामपंचायत, पंचायत समिती व जिल्हा परिषद या संस्थांची कार्यक्षमता व क्षमता वाढविणे आवश्यक.
- विविध योजना जिल्हा परिषदेच्या माध्यमातून राबवल्या जातात.
  - या योजनांची भावी व जलदगतीने अंमलबजावणी करून लाभ शेवटच्या घटकापर्यंत पोहोचविणे.
- ग्रामीण भागातील नागरिकांचे जीवनमान उंचावणे व लोकसहभाग वाढविणे.
- आरोग्य, शिक्षण, उपजीविका व सामाजिक न्याय या क्षेत्रांमध्ये ग्रामपंचायतींचा सक्रिय सहभाग.
- संत परंपरेचे मूल्य अंगीकारून गतीमान, प्रतिसादक्षम व समृद्ध पंचायत राज व्यवस्था घडविणे.

महाराष्ट्र शासन
ग्रामीण विकास व पंचायतराज विभाग

मुख्यमंत्री समृद्ध पंचायतराज अभियान

महिती, शिक्षण व संवाद : गरज

विश्वास आणि
ग्रामपंचायतीचा शाश्वत
विकासासाठी कटिबद्धता
निर्माण करणे

लोकसहभागातून
विश्वासाह ग्रामपंचायत,
शाश्वत विकास

विविध घटकांशी संवाद
साधणे व लोकसहभाग
वाढविणे

सर्वसमावेशक ग्रामविकास
उपक्रम
(ग्रामपंचायत, स्थानिक संस्था,
समुदायातील सर्व घटक, विशेष
लक्ष गट)

गावाच्या सर्वांगीण
विकासासाठी

शासकीय लाभांची / योजना
माहिती लाभार्थ्यांपर्यंत सोप्या
भाषेत पोहोचवणे

मुख्यमंत्री समृद्ध पंचायतराज अभियान
सहभागी करून लोकांना कृतीशील बनवणे

महाराष्ट्र शासन
ग्रामीण विकास व पंचायतराज विभाग

मुख्यमंत्री समृद्ध पंचायतराज अभियान गावाच्या सर्वांगीण विकासासाठी IEC : संधी

महाराष्ट्र शासन
ग्रामीण विकास व पंचायतराज विभाग

मुख्यमंत्री समृद्ध पंचायतराज अभियान

IEC ग्रामपंचायतीकडून साध्य होणारी उद्दिष्टे

लोकसहभाग व श्रमदान : सक्रिय
लोकचळवळीद्वारे सर्वसमावेशक विकास

**उपजीविका विकास व
सामाजिक न्याय :** रोजगार
निर्मिती आणि सामाजिक
समानतेस प्राधान्य.

**गावपातळीवरील संस्था
सक्षमीकरण :**

शाळा, अंगणवाडी, आरोग्य
केंद्र यांसारख्या संस्थांना
बळकटी.

सुशासनयुक्त पंचायत :
लोकाभिमुख, पारदर्शक व सक्षम
पंचायत प्रशासन

सक्षम पंचायत : स्वनिधी, CSR
व लोकवर्गणीच्या माध्यमातून
आर्थिक स्वावलंबन

जल समृद्ध, स्वच्छ व हरित गाव :
जल व्यवस्थापन, स्वच्छता व पर्यावरण
संवर्धनाची अंमलबजावणी

योजनांचे अभिसरण : मनरेगा व इतर
शासकीय योजना प्रभावीपणे एकत्रित राबवणे

गावपातळीवर आयईसीसाठी भागधारकांची निवड

ग्रामपंचायतीच्या शाश्वत विकासावर थेट परिणाम करणारे प्राथमिक भागधारक

- ग्रामसभा (सर्व ग्रामस्थ)
- सरपंच, ग्रामपंचायत सदस्य ,
- ग्रामसेवक / ग्रामविकास अधिकारी
- रोजगार सेवक / मनरेगा फील्ड असिस्टंट
- आंगणवाडी सेविका व मदतनीस / अशा वर्कर
- ANM / ग्रामआरोग्य सेविका
- शाळेचे शिक्षक / मुख्याध्यापक
- कृषी सहाय्यक / विस्तार अधिकारी
- शेतकरी गट, जल वापर संघ, CBOs , युवक मंडळे
- पशुधन पर्यवेक्षक / पशुवैद्यकीय अधिकारी
- पाणीपुरवठा व स्वच्छता कर्मचारी (पाणीपुरवठा विभाग)
- कुटुंब कल्याण कर्मचारी / आरोग्य कार्यकर्ता
- महिला बचत गट, महिला व बालविकास विभाग कर्मचारी

ज्यांच्या वर्तनाचा किंवा कृतींचा प्राथमिक भागधारकांच्या वर्तनावर थेट परिणाम होतो

- पंचायत समिती, जिल्हा परिषद विविध शासकीय विभाग (पाणीपुरवठा, कृषी, आरोग्य, शिक्षण, ग्रामीण विकास इ.)
- मनरेगा, जल जीवन मिशन, स्वच्छ भारत अभियान यांसारख्या योजना
- CSR संस्था व स्थानिक उद्योग/व्यवसायिक
- मीडिया व जनसंपर्क माध्यमे
- स्वयंसेवी संस्था (NGOs), शैक्षणिक संस्था

धोरण व मार्गदर्शन करणारे घटक

- राज्य शासन व विभागीय अधिकारी
- धोरण आखणाऱ्या व नियामक संस्था
- संशोधन संस्था, विद्यापीठे व थिंक-टँक्स
- आंतरराष्ट्रीय/राष्ट्रीय सहकार्य संस्था (UN, CSR networks इ.)

परिणामकारक IEC कसे करावे?.

मूल्यमापन

उपक्रमाचे परिणाम तपासणे आवश्यक. यामुळे काय चांगले झाले, काय सुधारता येईल हे लक्षात येते.

अनेक माध्यमांचा वापर

- IEC उपक्रम छापील माध्यमे, रेडिओ, टीव्ही, सोशल मीडिया या सर्व मार्गांनी पोहोचवणे.
- यामुळे संदेश अधिक लोकांपर्यंत पोहोचतो आणि लक्षात राहतो.

उद्दिष्टांची स्पष्टता

- उपक्रमाचे उद्दिष्ट काय आहे? कोणते परिणाम साध्य करायचे आहेत? हे स्पष्ट असणे आवश्यक.

लक्षित गट विश्लेषण

- लक्षित गट कोण आहे? त्यांची गरज, आवडीनिवडी व अडचणी काय आहेत?
- यानुसार संवाद घडवणे महत्वाचे

प्रभावी संदेशवहन

- संदेश स्पष्ट, संक्षिप्त आणि पटवून देणारा असावा. तो प्रेक्षकांच्या गरजा व आवडींशी जोडलेला असावा

महाराष्ट्र शासन
ग्रामीण विकास व पंचायतराज विभाग

मुख्यमंत्री समृद्ध पंचायतराज अभियान

IEC चे उद्दिष्ट

संघटित करणे

ग्रामपंचायतींना स्वयंपूर्ण
आणि शाश्वत बनवण्यासाठी
गावकऱ्यांना संघटित करणे
आणि सक्रिय सहभाग
मिळवणे

सक्रिय लोकसहभाग

विविध सहभागी उपक्रमांद्वारे
आणि नवोपक्रमांद्वारे
समुदायाला एकत्रित करणे.

प्रोत्साहन द्या

शासकीय योजनांविषयी जाणीव
व मागणी वाढवणे व शाश्वतता
व स्वयंपूर्ण ग्राम पंचायत
विकासासाठी प्रोत्साहन देणे

मुख्यमंत्री समृद्ध पंचायतराज अभियान IEC उपक्रम

- ग्रामीण विकास संबंधित विभागाकडे उपलब्ध असलेल्या विविध सरकारी योजनांचे पोस्टर्स आणि ब्रोशर उपयोग
- विविध राज्य केंद्रीय ग्रामीण विकास पुरस्कार विजेत्या ग्रामपंचायतींच्या यशोगाथा - राष्ट्रीय पंचायत पुरस्कार, माझी वसुंधरा- अभियान ई.
- जनसंपर्क माध्यमे (Mass Media/ MID / Social Media)**
  - फेसबुक संदेश (ऑडिओ/व्हिडिओ/फोटो)
  - व्हॉट्स अॅप ग्रुप मेसेज
- मुख्यमंत्री समृद्ध पंचायतराज अभियान संबंधित २-५ मिनिटांच्या व्हिडिओ
- सामुदायिक रेडिओ केंद्रे (Community Radio Stations - CRS)
- विशेष दिवसांचे आयोजन
- स्थानिक विविध उपक्रम-चित्ररथ-रथयात्रा, प्रभातफेरी, शालेय स्तरावरील उपक्रम

<https://youtube.com/playlist?list=PLeUNScIsHnjyD4QXiYEOnoteA7mYNk0WK&si=t-fDxTPL7N0d6GuC>

महाराष्ट्र शासन
ग्रामविकास व पंचायतराज विभाग

मुख्यमंत्री समृद्ध पंचायतराज अभियान

ग्रामपंचायत सभा प्रसिद्धी

राष्ट्रीय ग्राम स्वराज अभियान अंतर्गत
सबकी योजना सबका विकास

ग्रामपंचायत कुंडल
ता. पन्सु जि. सांगली

आमचं गाव, आमचा विकास (GDP)

२ नं. वार्ड सभा
दि. १६/१२/२०१९
साय. ५.०० वा.
श्रीम. महादेव मंदिर

३ नं. वार्ड सभा
दि. १७/१२/२०१९
साय. ५.०० वा.
कुंभेश्वर महादेव मंदिर

४ नं. वार्ड सभा
दि. १८/१२/२०१९
साय. ५.०० वा.
शि. प. शाळा, साठेदेवर

५ नं. वार्ड सभा
दि. १९/१२/२०१९
साय. ५.०० वा.
लक्ष्मी मंदिर

ग्रामसभा
दि. २०/१२/२०१९
सका. १०.०० वा.
जैन मंदिर सभागृह

१ नं. वार्ड सभा
दि. १२/१२/२०१९
साय. ५.०० वा.
कपिलेश्वर मंदिर

महिला सभा
दि. १९/१२/२०१९
दु. १-०० वा.
श्री. पं. सभागृह

चौकट घटकांची सभा
दि. १८/१२/२०१९
सका. ११.०० वा.
पंचायतघर सामल नं.३

सन २०२०-२१ ते २०२४-२५ या कालावधीचा पंचवार्षिक आराखडा आणि सन २०२०-२१ या वर्षाचा वार्षिक ग्रामपंचायत आराखडा

ग्रामसभा

बालसभा

महिला सभा

प्रचार फेरी

चित्ररथ

मुख्यमंत्री समृद्ध पंचायतराज अभियान

महाराष्ट्रात सध्या ३१ कार्यरत सामुदायिक रेडिओ केंद्रे (Community Radio Stations - CRS)

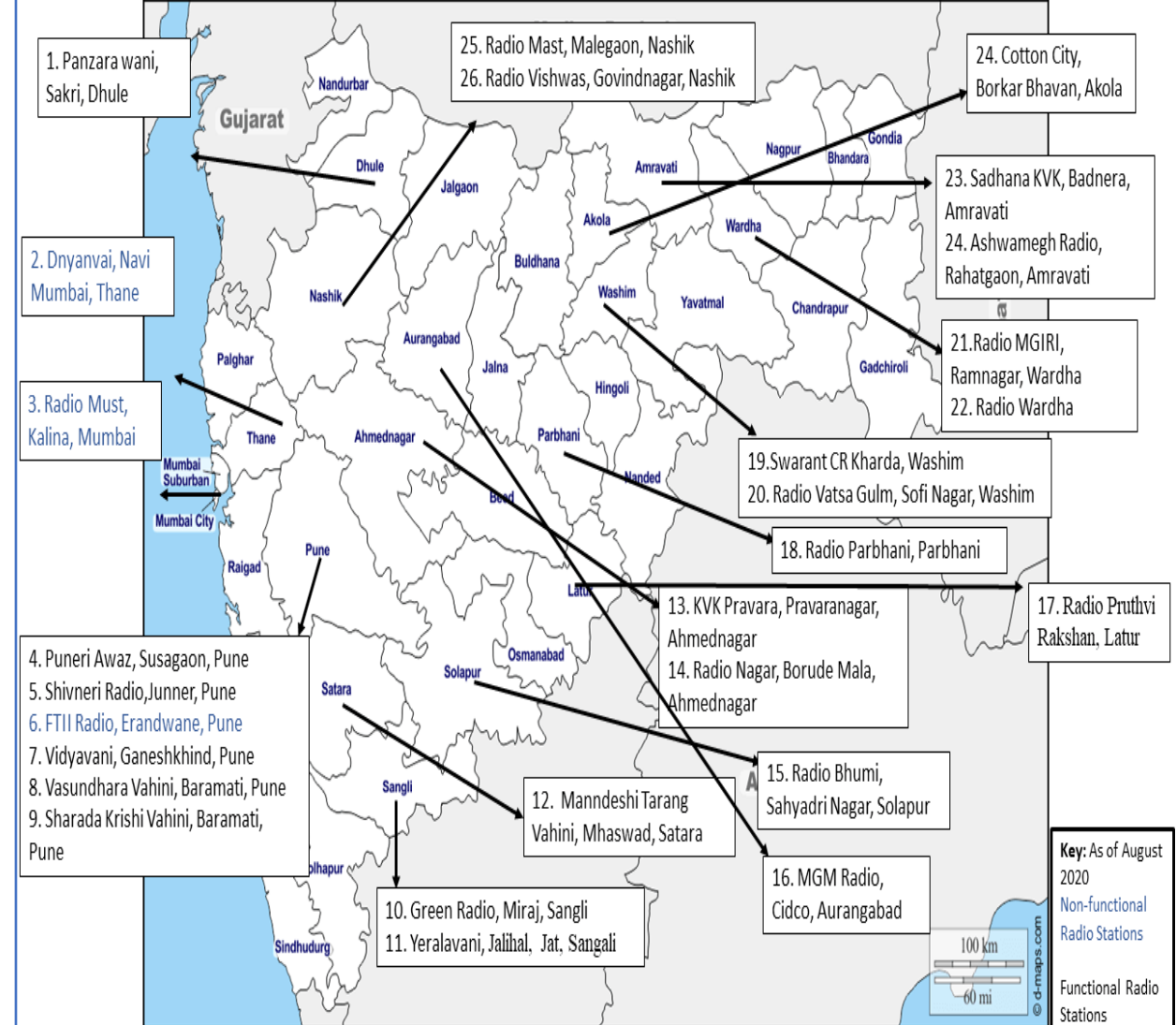
भारत सरकारच्या माहिती आणि प्रसारण मंत्रालयाच्या माहितीनुसार महाराष्ट्रात सध्या ३१ कार्यरत सामुदायिक रेडिओ केंद्रे (Community Radio Stations - CRS) आहेत.

ही केंद्रे विविध जिल्ह्यांमध्ये कार्यरत असून शैक्षणिक संस्था, कृषी विज्ञान केंद्रे (कृषी विज्ञान केंद्रे - KVKs) तसेच स्वयंसेवी संस्था (NGOs) यांच्या माध्यमातून चालविली जातात.

सामुदायिक रेडिओ हा स्थानिक लोकांच्या अभिव्यक्तीसाठी, माहितीच्या प्रसारासाठी आणि सांस्कृतिक जतनासाठी एक महत्त्वपूर्ण मंच ठरतो.

तो स्थानिक भाषेत, बोलीत व संदर्भात लोकांच्या गरजा व आवडी पूर्ण करण्याचे कार्य करतो.

सरासरी प्रत्येक CRS सुमारे २.५ लाख लोकसंख्या व्यापते, जरी महाराष्ट्रातील अनेक शहरांच्या मध्यभागी आहेत आणि लक्षणीयरीत्या जास्त लोकसंख्या व्यापतात..

मुख्यमंत्री समृद्ध पंचायतराज अभियान

महाराष्ट्रात सध्या ३१ कार्यरत सामुदायिक रेडिओ केंद्रे (Community Radio Stations - CRS)

Sr. No.	District	Community Radio Station	Organisation
1	Ahmednagar	Radio Nagar 90.4 FM	Snehalaya
2	Ahmednagar	Radio Pravara Community Radio	Pravara Medical Trust
3	Ahmednagar	Krishi Vahini	Krishi Vigyan Kendra, Ahmednagar
4	Akola	Radio Akola 90.8 FM	Akola Zilha Shetkari Va Shetmajur Vikas Sanstha
5	Akola	Radio City FM 90.4	Akola College of Journalism & Mass Communication
6	Amravati	Radio Vatsagulm	Vidarbha Youth Welfare Society
7	Amravati	Sadhana Radio	Krishi Vigyan Kendra, Durgapur
8	Aurangabad	MGM Community Radio	Mahatma Gandhi Mission
9	Aurangabad	Radio Ranvara	MGM Krishi Vigyan Kendra
10	Buldhana	Radio Silver City	Dnyanganga Shikshan Prasarak Mandal
11	Chandrapur	Lok-Sanchar	Gondwana University
12	Jalna	Radio Mazha	Krishi Vigyan Kendra, Jalna
13	Kolhapur	Radio Panhala	Panhala Hill Station Municipal Council
14	Kolhapur	Shivshakti	Krishi Vigyan Kendra, Talsande
15	Latur	Radio Avhaan	Manjara Charitable Trust

Sr. No.	District	Community Radio Station	Organisation
16	Mumbai	Jago Mumbai	Hari-Om Sai-Om Public Trust
17	Mumbai	MUST Radio	The University of Mumbai
18	Nagpur	Radio Madhuban	Prajapita Brahma Kumaris Ishwariya Vishwa Vidyalaya
19	Nanded	Radio Yashwant	Yashwant Mahavidyalaya
20	Nashik	Radio Vishwas	Vishwas Dhyani Prabodhini & Research Institute
21	Nashik	Radio MIIT	Madhura Trust
22	Parbhani	Radio Parbhani	Vasantao Naik Marathwada Krishi Vidyapeeth
23	Pune	Radio FTII	Film & Television Institute of India
24	Pune	Radio Shivneri	Savitribai Phule Mahila Vikas Sanstha
25	Pune	Vasundhara Vahini	Vidya Pratishthan's Institute of Information Technology (VIIT)
26	Pune	Vidyavani	Savitribai Phule Pune University
27	Sangli	Green Radio	Sasneha Kala Krida Mandal
28	Satara	Manndeshi Tarang Vahini	Mann Deshi Foundation
29	Solapur	Radio Bhumi	Shriram Gramin Sanshodhan Vikas Pratishthan
30	Wardha	Radio MGIRI	Mahatma Gandhi Institute for Rural Industrialization
31	Washim	Swaranant CRS	Swaranant Community Radio Station (KVK)

महाराष्ट्र शासन
ग्रामीण विकास व पंचायतराज विभाग

मुख्यमंत्री समृद्ध पंचायतराज अभियान

मुख्यमंत्री समृद्ध पंचायतराज अभियान

सोशल मीडियाचे महत्त्व (Significance of Social Media)

स्थानिक अभियान जागरूकता निर्माण करणे व माहिती देणे

स्वयंपूर्ण व शाश्वत ग्रामपंचायत विकासाचे कार्यात लोकसभाच्या माध्यमातून विकास करणे

नागरिकांना प्रेरित करून सक्रिय लोकचळवळीद्वारे सर्वसमावेशक विकास घडवणे

•स्थानिक यशोगाथांचा प्रसार

•विविध शासकीय ग्रामीण विकास योजनांतर्गत ग्रामपंचायत किंवा पंचायत समिती स्तरावर यशस्वी उपक्रम सोशल मीडियावर मांडणे

•स्थानिक प्रेक्षकांना ग्रामीण विकास योजनांतर्गत भावणारा आणि प्रेरणा देणारा संदेश पोहोचवणे

मुख्यमंत्री समृद्ध पंचायतराज अभियान

वर्तन बदलासाठी प्रेरणा

ग्रामपंचायतीच्या मालकीभावनेतून योजना, सेवा व पायाभूत सुविधांचे देखभाल व संचालन यामध्ये सहभाग वाढवणे

संदेशाचा विस्तार (Amplification)

भागीदार संस्था, संघटना व व्यक्तींसोबत संवाद साधून अधिक व्यापक प्रेक्षकवर्गापर्यंत संदेश पोहोचवणे

महाराष्ट्र शासन
ग्रामीण विकास व पंचायतराज विभाग

मुख्यमंत्री समृद्ध पंचायतराज अभियान

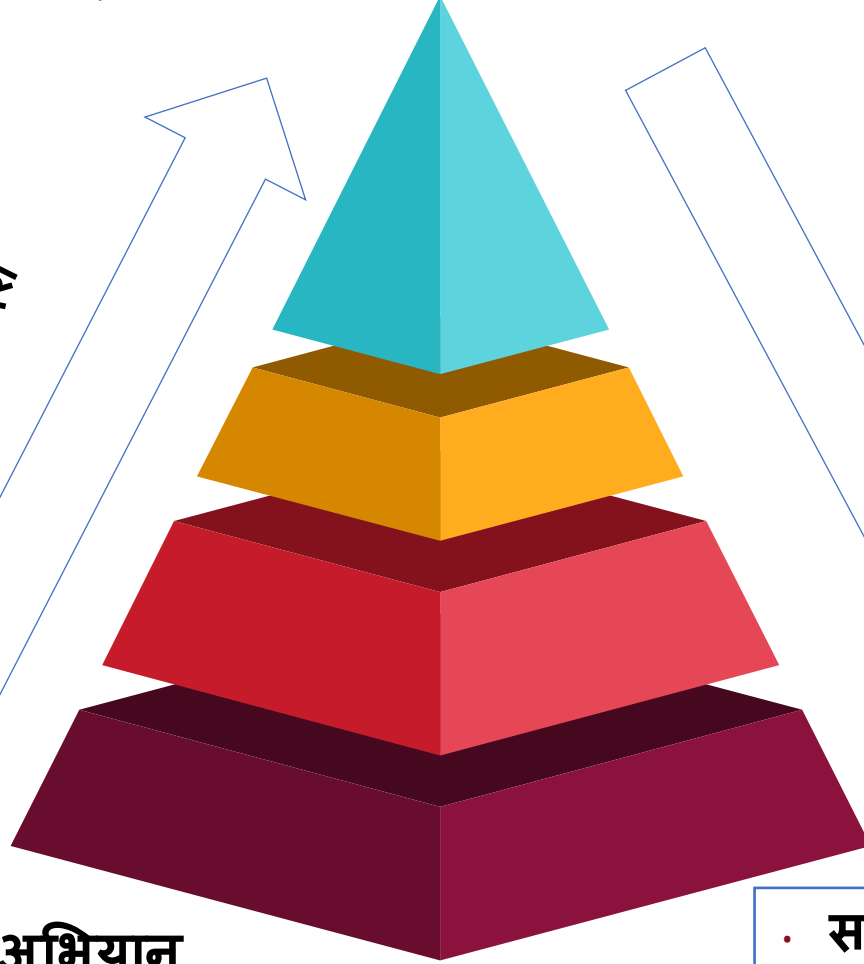
सोशल मीडियाचे महत्त्व (Significance of Social Media)

ग्रामीण पातळीवरील संदेशांचा विस्तार

- गावकुसातून आलेल्या अनुभव, उपक्रम व यशोगाथा मोठ्या प्रमाणावर पोहोचवणे
- स्थानिक आवाजाला प्रादेशिक व राष्ट्रीय व्यासपीठावर नेणे

ग्रामीण विकास स्थानिक कामगिरीचे संदेश

ग्रामपंचायत स्तरावर संदेश पोहोचवा.

वरून खाली येणारे संदेश

- मुख्यमंत्री समृद्ध पंचायतराज अभियान भागधारक

- समुदायांपर्यंत पोहोचणे
- इतरांना प्रेरित करण्यासाठी आणि जनजागृती वाढवण्यासाठी लाभार्थी

मुख्यमंत्री समृद्ध पंचायतराज अभियान

ग्रामपंचायतीने सोशल मीडियावर पोस्ट करावयाची सामग्री

ग्रामीण विकास योजनांतर्गत ग्रामपंचायत पातळीवरील कामगिरी

जनजागृती संदेश

लाभार्थी ऑडिओ/विडिओ अभिप्राय

स्थानिक यशोगाथा

विविध सामुदायिक
सहभाग कार्यक्रम

अभियानात सहभागी
होण्यासाठी प्रेरित करू
शकतील अशा पोस्ट

स्थानिक प्रेरकांच्या
मुलाखती

मुख्यमंत्री समृद्ध पंचायतराज अभियान अंतर्गत समुदाय व लोकसहभागे वाढविण्यासाठीच्या IEC उपक्रमासाठी विचारात घ्यायला हवेत:

- ✓ माझ्या स्थानिक समुदायासाठी कोणता संदेश द्यावा ?
- ✓ सर्व प्रश्न व आव्हानांसाठी एकच IEC संदेश चालेल का ?
- ✓ IEC मोहीम आखताना किंवा संदेश तयार करताना काय लक्षात घ्यावे ?
- ✓ कठीण गटांपर्यंत पोहोचण्यासाठी कोणत्या युक्त्या वापरता येतील ?
- ✓ प्रत्येक IEC उपक्रमासाठी स्वतंत्र बजेट लागते का ?
- ✓ IEC संदेश तयार करताना हवामान बदल व पर्यावरण शाश्वतता लक्षात घ्यावी का ?
- ✓ आमच्या IEC योजनांमध्ये लिंग व समानतेवर भर आहे का ?
- ✓ मर्यादित टीम असूनही IEC चा विस्तार कसा करता येईल ?
- ✓ IEC उपक्रमांचे परीक्षण (Monitoring) करणे गरजेचे आहे का ?
- ✓ याशिवाय आणखी काही मुद्दे विचारात घ्यायला हवेत का ?

महाराष्ट्र शासन
ग्रामीण विकास व पंचायतराज विभाग

मुख्यमंत्री समृद्ध पंचायतराज अभियान

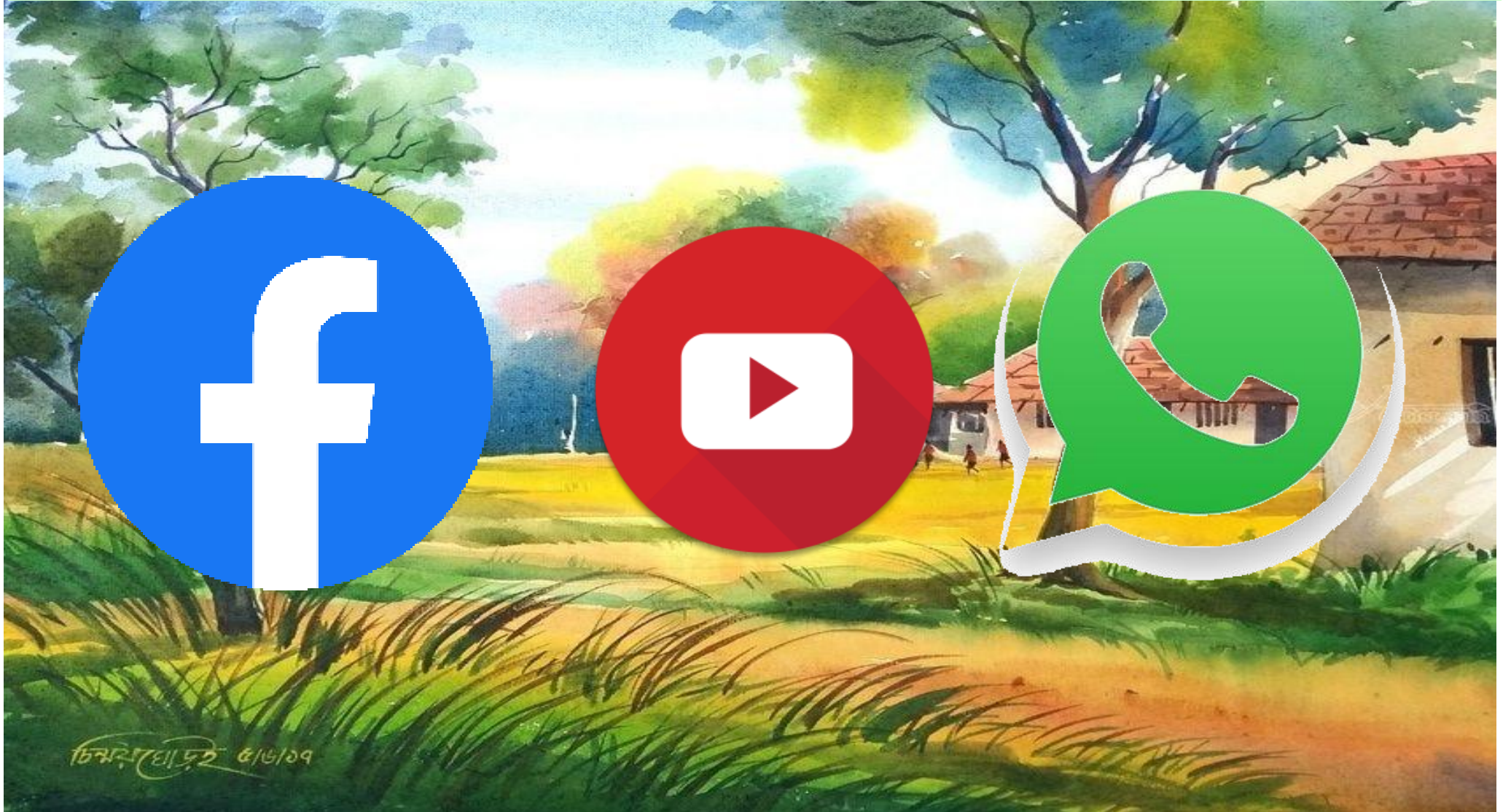
सोशल
मीडियाचा
वापर

महाराष्ट्र शासन
ग्रामीण विकास व पंचायतराज विभाग

मुख्यमंत्री समृद्ध पंचायतराज अभियान इतर प्रभावी प्लॅटफॉर्म

जिल्हा/ब्लॉक/ग्रामपंचायतीने देखील या प्लॅटफॉर्मचा वापर करावा.

मुख्यमंत्री समृद्ध पंचायतराज अभियान

धन्यवाद

